

INTEGRACIJOS PROCESŲ ĮTAKA VISUOMENĖS SAUGUMUI

Danguolė Seniutienė

Mykolo Romerio universiteto Kauno policijos fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
V.Putvinskio g.70, LT-44211, Kaunas-ACP
Telefonas (8 ~37) 30 36 69
Elektroninis paštas d.seniutiene@ltukf.lt

S a n t r a u k a

Stiprinti Lietuvos nacionalinį saugumą yra aukščiausias Lietuvos vidaus ir užsienio politikos tikslas. Pagrindiniai nacionalinio saugumo objektai – žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas; tautos puoselėjamos vertybės; jos teisės ir laisvos raidos sąlygos; valstybės nepriklausomybė; konstitucinė santvarka; valstybės teritorinis vientisumas; aplinka ir kultūros paveldas, grindžiami konstitucija, reguliuojami įstatymų ir kitų teisės aktų, kuriuos Lietuvos Respublika ratifikavusi arba prie kurių prisijungusi. Lietuva vykdo nacionalinio saugumo politiką besiremdamą Konstitucijos 3 str., skelbiančiu, kad niekas negali varžyti ar riboti tautos suvereniteto, savintis visai tautai priklausančių teisių. Minėtą politiką reglamentuoja ir visa eilė kitų Lietuvos Respublikos Konstitucijos [1] straipsnių (1 str., 8 str., 94 str., 139 str. ir kiti). Bei Konstitucijos sudedamosios dalies 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto [2] nuostatos.

Nacionalinis saugumas turi būti suprantamas plačiaja prasme, atsižvelgiant ne tik į karinius, bet ir ekonominius, ekologinius, socialinius bei kitus aspektus. Lietuvos saugumas yra neatsiejama Europos bei globalaus saugumo dalis. Integracija į Europos ekonomines ir saugumo struktūras galima tik per aktyvų dalyvavimą tarptautinėse organizacijose.

Narystė Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje (NATO) ir Europos Sąjungoje (ES) traktuojama, kaip strateginis Lietuvos tikslas. O tai reiškia, kad vykdydamas įprastas užduotis, tarp jų ir visuomenės saugumo užtikrinimo srityje, pareigūnas turi atsižvelgti ir į kitų valstybių narių interesus, gerai išmanyti kaimyninių valstybių nacionalinę teisinę bazę, kadangi visa veikla kitos valstybės teritorijoje vyks pagal tos valstybės teisės aktais suteiktus veiklos įgaliojimus, o Europos Sąjunga grindžiama teisinės valstybės principu, Sąjungos veiklą reglamentuoja sutartys, kurias laisva valia ir demokratiškai pasirašo valstybės narės.

Pagrindinės sąvokos: nacionalinis saugumas, visuomenės saugumas, teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas.

IVADAS

Tinkama valstybės sienos apsauga – tai sudėtinė valstybės nacionalinio saugumo dalis, o kartu Lietuvos saugumas yra neatsiejama Europos bei globalaus saugumo dalis. Lietuvai, tapus Europos Sąjungos nare bei integruojantis į Šengeno erdvę keliami nauji papildomi reikalavimai ir visuomenės saugumo srityje.

Konkreto subjekto saugumo suvokimas, konkrečioje srityje ir konkrečiomis aplinkybėmis gali didele dalimi skirtis nuo teorinio tam tikros srities saugumo traktavimo [3], praktikoje saugumo lygio sąvoka taipogi nėra statiška.

LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo pirmo straipsnio antroje dalyje pažymima, kad Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimas – tai Tautos ir valstybės laisvos ir demokratinės raidos sąlygų sudarymas, Lietuvos valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir gynimas[4].

Nacionalinis saugumas vienuose teisinės literatūros šaltiniuose apibrėžiamas kaip sugebėjimas pasipriešinti agresijai iš užsienio. Kituose Saugumas įvardijamas, kaip geros ateities užtikrinimas, tai santykinė laisvė nuo žalingų grėsmių [5]. Kita vertus saugumas - žmonėms priimto gyvenimo būdo išsaugojimas ir suderinimas su kitų reikmėmis ir teisėtai siekiamais, jis apima laisvę nuo karinio užpuolimo ar prievartos, laisvę nuo tarptautinio sunaikinimo ir laisvę nuo politinių, ekonominių ir gyvenimo kokybei esminių socialinių kokybių sunaikinimo [5].

Lietuvos valstybės nacionalinio saugumo strategija, orientuota į NATO ir kitas Europos struktūras.

Stiprinti Lietuvos nacionalinį saugumą yra aukščiausias Lietuvos vidaus ir užsienio politikos tikslas. Pagrindiniai nacionalinio saugumo objektai – žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas; tautos puoselėjamos vertybės; jos teisės ir laisvos raidos sąlygos; valstybės nepriklausomybė; konstitucinė santvarka; valstybės teritorinis vientisumas; aplinka ir kultūros paveldas, grindžiami konstitucija, reguliuojami įstatymų ir kitų teisės aktų, kuriuos Lietuvos Respublika ratifikavusi arba prie kurių prisijungusi. Lietuva vykdo nacionalinio saugumo politiką besiremdamą Konstitucijos 3 str., skelbiančiu, kad niekas negali varžyti ar riboti tautos suvereniteto, savintis visai tautai priklausančių teisių [1]. Minėtą politiką reglamentuoja ir visa eilė kitų Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnių (1 str., 8 str., 94 str., 139 str. ir kiti). Bei Konstitucijos sudedamosios dalies 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto [2] nuostatos.

Tiek Lietuvos Respublikos piliečiai, tiek Europos Sąjungos piliečiai turi teisę nieko nevaržomi naudotis konstitucinėmis teisėmis ir laisvėmis, tarp jų ir teise - gyventi laisvai, be persekiojimo ir smurto baimės visoje Europos Sąjungoje. Tačiau tarptautinis nusikalstamumas ir terorizmas šiandien kelia daugiausia rūpesčių europiečiams. Esant tokiai padėčiai, reikia bendrų veiksmų ES lygiu. Akivaizdu, kad Europos Sąjungai reikia teisingumo ir vidaus reikalų politikos, ypač dabar, kai plėtra suteikia naują matmenį Europos vidaus saugumui.

Įsteigus Europos ekonominę bendriją, Sąjunga tokių siekių neturėjo. Romos [6] sutarties 3 straipsnyje tik užsimenama, kad Bendrija turi imtis „priemonių, susijusių su asmenų atvykimu ir judėjimu“. Bet, laikui bėgant, tapo aišku, kad teisė laisvai judėti reiškia vienodos apsaugos ir vienodos galimybės pasinaudoti teisingumu teisę bet kur ES teritorijoje. Todėl steigimo sutartys buvo pakeistos – pirmiausia Suvestiniu Europos aktu [7], po to Maastrichto [8] ir Amsterdamo [9] sutartimis.

TYRIMO METODAI IR ORGANIZAVIMAS

Darbo aprašomojo tyrimo tikslas – apžvelgti Europos Sąjungos, Šengeno bei Lietuvos teisinės bazės nuostatas, įvertinti teisėsaugos institucijų veiklos, komunikavimo, bendradarbiavimo konceptualaus statuso kaitą, vykstant integraciniams procesams, bei šios kaitos įtaką visuomenės saugumui.

Naudojant semantinį, loginį, lyginamąjį metaanalizės metodus, atsižvelgiant į temos platumą, darbe nagrinėjamos tik teisės normos, reguliuojančios teisėsaugos institucijų bendradarbiavimo principus, aptariamas novatoriškas valstybių tarpusavio komunikavimo ir bendradarbiavimo modelis, bei visuomenės saugumo deficitą kompensuojanti priemonė – per valstybės sieną vykdomas stebėjimas ir persekiojimas.

TYRIMO REZULTATAI

Tarpvalstybinio bendradarbiavimo principai

Visuotinai pripažinti ir visiems privalomi tarpvalstybinio bendradarbiavimo pagrindai, šiuolaikinės tarptautinės teisės principai susisteminti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1970 m. Deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių valstybių draugiškus santykius ir bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją (toliau – 1970 m. Deklaracija) [10] bei 1975 m. Helsinkio pasitarimo dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje

Baigiamajame Akte [11]. Abiejose dokumentuose kai kurie principai kartojasi, bet yra patikslinti ar papildyti, todėl galima juos pateikti klasifikuotai :

1. Taikos ir tarptautinio saugumo užtikrinimo principas.
2. Valstybių bendradarbiavimo principas.
3. Tautų ir žmogaus teisių principas.[12]

Šie ir kiti tarptautinės teisės principai privalomi visiems tarptautinės teisės subjektams, o jų nesilaikymas gali būti traktuojamas kaip kėsinimasis į visą tarptautinę teisėtvarką. [12]

Lietuvos pasirengimas vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis įgyvendinant užsienio politiką ir siekimas užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves įtvirtintas LR Konstitucijoje 135 straipsnyje [1], o detalizuojamas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme [4].

Tarptautinė teisė, įgyvendindama įtvirtintus principus, siekia savo normomis įteisinti visuotinai pripažintas elgesio taisykles.

Lietuvos valstybinės saugumo politikos tikslas – užtikrinti savo piliečių saugumą ir laisvę, ginti valstybės suverenitetą ir teritorinį vientisumą. Nacionalinis saugumas turi būti suprantamas plačiąja prasme, atsižvelgiant ne tik į karinius, bet ir ekonominius, ekologinius, socialinius bei kitus aspektus. Lietuvos saugumas yra neatsiejama Europos bei globalaus saugumo dalis. Integracija į Europos ekonomines ir saugumo struktūras galima tik per aktyvų dalyvavimą tarptautinėse organizacijose. Narystė Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje (NATO) ir Europos Sąjungoje (ES) traktuojama, kaip strateginis Lietuvos tikslas.

Nacionalinio saugumo užtikrinimas - tai Tautos ir valstybės laisvos ir demokratinės raidos sąlygų sudarymas, valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir gynimas.

Nacionalinio saugumo sistemą sudaro valstybės ir piliečių veiklos šiam tikslui patvirtintų pagrindinių nuostatų, principų ir būdų, narystės tarpvalstybinėse sąjungose, tarptautinėse organizacijose priemonių, įstatymų ir kitų teisės aktų, valstybės šiam tikslui įsteigtų institucijų, jų veiklos principų bei tarpusavio sąveikos būdų visuma.

Kitaip tariant nacionalinį saugumą užtikrina valstybės piliečiai, jų bendrijos ir organizacijos, valstybės vadovas, Parlamentas, Vyriausybė, kariuomenė, policija, valstybės saugumo institucijos, kitos šiam tikslui valstybės įsteigtos institucijos, vadovaudamiesi Konstitucija ir įstatymais bei vykdydami savo pareigas ir funkcijas nacionalinio saugumo sistemoje.

Tikimybę, kad nukentėsime kur nors gatvėje nuo plėšikų, mažina ir tinkamas teisėsaugos bei kitų valstybės institucijų darbas, jų pastangos. Vadinasi, saugumu plačiaja prasme rūpinasi ne viena institucija, tam suprantama, saugumo reikmėms reikia dar ir nemažų resursų. – tai investicija į visuomenės saugumą.

Valstybė, kurią Hobbesas sulygina su mistiniu slibinu Leviatanu, yra žmonių susitarimas vardan bendro labo apriboti savo laisvę ir užtikrinti visų saugumą. „Nors ir labai daug būtų žmonių, jeigu jie savo veikloje vadovaujasi individualiais sprendimais ir individualiais potraukiais, negali tikėtis apsiginti ir apsaugoti nei nuo bendro priešų, nei nuo vienas kitam daromų skriaudų“. [13] Susikūrus valstybei, prasideda žmonijos civilizacinė būsena. Būtent valstybė nustato visiems privalomus įstatymus, teises ir pareigas. Žmonių saugumas tampa ne tik kiekvieno atskiro asmens, bet viešu visos valstybės reikalu. Besilaikančiam įstatymų žmogui yra garantuojama apsauga nuo grėsmingos ir jo teises galinčios pažeisti kitų žmonių veiklos. Įstatymų pažeidėjai yra baudžiami. Ir bausmė yra ne tik pačių nukentėjusiųjų, bet ir specialių tam tikslui įsteigtų valstybės institucijų reikalas.

Narystė NATO bei Europos Sąjungoje verčia peržiūrėti tradiciją ir išsąmoninti, kad visų valstybių saugumas yra bendras ir nedalomas į atskirus nacionalinius saugumus ir, kad šios problemos jokia valstybė nebus pajėgi išspręsti viena, tai galima padaryti tik bendromis integruotomis tarptautinėmis pastangomis.

Tiek globaliniu, tiek ir regioniniu mastu stiprėja ir plėtojasi tarptautinės organizacijos ir tarptautiniai režimai, kurie yra paremti kolektyvinio visų valstybių saugumo normomis ir tarpusavio pasitikėjimo stiprinimo siekais. Todėl šiandien tarptautinio ir valstybių nacionalinio saugumo darbotvarkėje jau nieko nebestebina tokios problemos kaip tarptautinis nusikalstamumas, terorizmas.

Be jokios abejonės, šių ir panašių grėsmių pažabojimas bei įveikimas yra neįsivaizduojamas ir neįmanomas be sutelktų tarptautinės bendrijos, be visų valstybių pastangų.

Kiekvienai valstybei būdai, pagal kuriuos ji taiko vykdamas visus savo įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę nėra tarptautinės teisės reikalas. Tačiau gali būti atvejų, kai valstybės yra susitarusios vykdyti savo įsipareigojimus tik tam tikru būdu. Ne visos valstybės nustato aiškius tarptautinės ir nacionalinės teisės santykius. Kai kuriose valstybėse yra priimta manyti, kad tarptautinė teisė sudaro vientisą teisinę sistemą, kaip šiuo metu yra Europos Sąjungos bei Šengeno erdvėje. Tarptautinės teisės norma automatiškai tampa nacionalinės teisės, kurią taiko teismai, dalimi.

Asmens teisė laisvai judėti Europos Sąjungos valstybėms narėms iškelia saugumo klausimus, nes patikrinimai buvo panaikinti beveik prie visų Sąjungos vidaus sienų. Kaip atsvara tam buvo įdiegtos papildomos saugumo priemonės prie ES išorės sienų. Tai padaryta todėl, kad teise laisvai judėti Sąjungoje gali naudotis ir nusikaltėliai. Norėdamos įveikti tarptautinį nusikalstamumą, ES nacionalinės policijos ir teisminės institucijos turi bendradarbiauti. Laisvės, saugumo ir teisingumo sąvokos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Laisvė didžia dalimi tampa bereikšme, jei žmonės negali gyventi saugiai, jei jų negina tokios teisinės sistemos, kuriomis jie galėtų pasitikėti.

1999 m. spalio 15–16 d. Europos Vadovų Taryba surengė specialų susitikimą Tamperėje (Suomija) teisingumo ir vidaus reikalų klausimams aptarti. ES vadovai susitarė dėl labai aiškios ir ambicingos veiksmų programos siekiant paversti Sąjungą „laisvės, saugumo ir teisingumo erdve“. Tamperėje buvo aptarti šie pagrindiniai klausimai: bendra ES prieglobsčio ir migracijos politika; tikrai europietiška teisingumo erdvė; Sąjungos bendra kova su nusikalstamumu; aktyvesni išoriniai veiksmai.

Vienas iš svarbiausių žingsnių palengvinant keliautojų Europos Sąjungoje gyvenimą buvo žengtas 1985 m., kai Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Prancūzijos ir Vokietijos vyriausybės mažame Liuksemburgo pasienio miestelyje Šengene pasirašė sutartį, kuria buvo nuspręsta panaikinti visus, nepriklausomai nuo pilietybės, asmenų patikrinimus prie bendrų sienų, suvienodinti pasienio kontrolę prie sienų su ne ES valstybėmis ir įgyvendinti bendrą vizų politiką. Taip buvo sukurta teritorija be vidaus sienų, vadinamoji Šengeno erdvė. Kertant jos išorės sienas, ES piliečiams pakanka parodyti tik tapatybės kortelę arba pasą.

1985 m. pasirašyta Šengeno sutartis, ją įgyvendinanti 1990 m. Konvencija ir visi šiuos susitarimus įgyvendinant priimti teisės aktai tapo ES sutarčių neatskiriama dalimi, o Šengeno erdvė pamažu plėtėsi. Nuo 2001 m. kovo visas Šengeno taisykles taiko Airija, Norvegija bei 13 ES valstybių (Austrija, Belgija, Danija, Graikija, Ispanija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Suomija, Švedija ir Vokietija).

Siekama ne sukurti „Europos tvirtovę“, bet palengvinti žmonėms legalų įvažiavimą į Europos Sąjungą ir suteikt jiems teisę laisvai joje judėti. Tačiau tuo pačiu ES yra pasiryžusi įveikti žmones išnaudojančių nusikalstamų gaujų veiklą. Įvairių ES valstybių bendradarbiavimą apsunkina skirtingi konkrečių kriminalinių ar kitų veiksmų apibrėžimai. Bet tarptautiniai nusikaltimai, įskaitant terorizmą, nepaiso nacionalinių ribų. Siekdama problemą efektyviai išspręsti, Europos Sąjunga pamažu kuria bendrą baudžiamąją ir kitų

sričių politiką. Ji tikisi įvesti bendrą teisinę sistemą kovai su terorizmu, aukšto lygio piliečių apsaugai ir tarptautiniam bendradarbiavimui šioje srityje gerinti.

Bendradarbiavimo teisingumo ir vidaus reikaluose aspektas pagal Šengeno konvenciją

Šengeno Konvencijoje [14] nustatomi pagrindiniai policijos (teisėsaugos) institucijų bendradarbiavimo principai. Įvedamos dvi naudos bendradarbiavimo formos – per valstybės sieną vykdomas stebėjimas ir per valstybės sausumos sieną vykdomas persekiojimas. Galima teigti, kad čia yra peržengiamos tradicinės tarpžinybinio ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo ribos, nes tam tikrais, Konvencijoje reglamentuotais atvejais vienos valstybės pareigūnams suteikiama teisė vykdyti veiklą kitos valstybės teritorijoje.

Sutarties šalys įsipareigoja, kad jų policijos įstaigos pagal nacionalinės teisinės bazės reikalavimus ir joms suteiktus įgaliojimus suteiks pagalbą nusikalstamų veikų prevencijai ir tyrimui. Tačiau policijos įstaigos prašoma įvykdyti priemonę neturi būti tokia, dėl kurios prašymą priėmusi šalis privalėtų panaudoti teisinės prievartos priemones. Jei policijos institucija neturi įgaliojimų tam prašymui įvykdyti, ji įpareigojama perduoti prašymą įgaliojimai institucijai. Šia nuostata institucijos įpareigojamos užtikrinti teisinės pagalbos prašymų įvykdymą – jei prašymas nepriklauso ji gavusios institucijos kompetencijai, pastaroji privalo jį perduoti kitai įgaliojimai institucijai. Įdomu tai, kad šia Konvencijos nuostata bandoma reguliuoti nacionalinių institucijų santykius.

Konvencijoje [14] įtvirtinta nuostata, kuriuos pagrindu vienos Sutarties šalies institucijoms suteikiama teisė veikti kitos Sutarties šalies teritorijoje. Tačiau Konvencija kitos valstybės pareigūnams nesuteikia bendrųjų policijos pareigūno įgaliojimų, kiekviename straipsnyje yra numatyti konkretūs apribojimai. Veiklos pagrindas – konkrečios valstybės nacionalinė teisinė bazė, nes, kaip buvo minėta anksčiau, Konvencija neišplečia valstybės institucijoms nacionalinės teisinės bazės suteiktų galiojimų.

Taigi pagal Konvencijos nuostatas stebėjimą kitos valstybės teritorijoje galima pratęsti dviem atvejais: iš anksto pateikto teisinės pagalbos prašymo pagrindu arba skubiais atvejais, tiriant kurią nors iš konvencijoje išvardintų nusikalstamų veikų.

Pirmuoju atveju reglamentuojamas teisinės pagalbos prašymo pagrindu vykdomas stebėjimas – savos valstybės teritorijoje pradėtą asmens, įtariamo dalyvavimu padarius nusikalstamą veiką, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė ir gali būti pritaikyta nusikaltėlio išdavimo procedūra, stebėjimą galima pratęsti kitos valstybės teritorijoje, jei

asmuo stebėjimo metu perėjo į kitos Sutarties šalies teritoriją. Į suteiktą leidimą vykdyti stebėjimą gali būti įtrauktos papildomos sąlygos.

Pagal antrąjį punktą skubiais atvejais be išankstinio leidimo galima pratęsti tik Konvencijoje atskirai išvardintais nusikaltimais įtariamo asmens stebėjimą. Apie valstybės sienos kirtimą turi būti iš karto pranešta valstybės, kurios teritorijoje buvo pratęstas stebėjimas, institucijoms. Teisinės pagalbos prašymas su pateiktomis be išankstinio leidimo įvykusio sienos kirtimo priežastimis turi būti nedelsiant pristatytas valstybės, kurios teritorijoje buvo pratęstas stebėjimas, institucijoms. Stebėjimo kitos valstybės teritorijoje vykdymas turi būti nutrauktas ne vėliau kaip po penkių valandų arba pareikalavus valstybės, kurios teritorijoje buvo pratęstas stebėjimas, institucijoms. Abiem stebėjimo atvejais (iš anksto pateiktu teisinės pagalbos prašymu paremtas stebėjimas ir vadinamasis skubus atvejis) galioja Konvencijoje nustatyti bendri reikalavimai.

Per sieną vykdomą stebėjimą reglamentuoja Šengeno konvencija, valstybės, kurios teritorijoje vykdomas stebėjimas, nacionalinė teisinė bazė ir vietinių įgaliotų institucijų pateikti nurodymai. Pagal Šengeno konvenciją veikla kiekvienoje šalyje turi būti vykdoma pagal nacionalinės teisinės bazės reikalavimus. Tai reiškia, kad Šengeno konvencija nekeičia galiojančių nuostatų, reglamentuojančių stebėjimo vykdymą, bet suteikia teisę kitos valstybės policijos pareigūnams veikti kitos valstybės teritorijoje išimtinai pagal toje valstybėje galiojančias nuostatas, reglamentuojančias stebėjimo vykdymą. Vietinės institucijos gali teikti savus nurodymus stebėjimą vykdančioms kitos valstybės pareigūnams. Stebėjimas vykdomas koordinuojant ir kontroliuojant vietinėms institucijoms.

Stebėjimo metu pareigūnai privalo su savimi turėti dokumentą, liudijantį, jog leidimas teisinės pagalbos prašymo pagrindu buvo išduotas. Konvencija nesuteikia kitos valstybės pareigūnui veikti Sutarties šalies teritorijoje, jei nėra įvykdytos valstybės sienos kirtimo sąlygos. Šios sąlygos pateikiamos atsakyme į teisinės pagalbos prašymą, kuriuo tuo pačiu gali būti suteiktas leidimas vykdyti stebėjimą Sutarties šalies teritorijoje.

Konvencijoje taip pat išvardintos pirmųjų Sutarties šalių institucijos, kurios suteikta teisė vykdyti pirmojoje ir antrojoje dalyje reglamentuotą stebėjimą. Sutarties šalys dvišalėmis sutartimis gali išplėsti straipsnio nuostatų taikymo sritį ir pateikti papildomų nurodymų dėl šių nuostatų vykdymo, tačiau dvišalėmis sutartimis negalima apriboti Konvencijoje numatytos bendradarbiavimo tvarkos.

Apibendrinant galima teigti, kad išankstiniu teisinės pagalbos prašymu paremtas stebėjimas pagal Konvenciją siejamas su tomis nusikaltimų rūšimis, už kurias gali būti

pritaikyta nusikaltėlio išdavimo procedūra, o skubiais atvejais stebėjimą per sieną galima vykdyti tik tada, kai tiriama Konvencijos nuostatose įvardinta konkreti nusikalstama veika.

Konvencijoje reglamentuojamas per sieną vykdomas persekiojimas įmanomas tik per sausumos sienas. Sutarties šalies pareigūnai tam tikrais atvejais savo šalyje pradėtą darant nusikaltimą arba bėgant pastebėto asmens persekiojimą gali be iš anksto gauto leidimo pratęsti į kitos valstybės teritoriją. Tačiau pagrindinė taisyklė – persekiojimas kitos Sutarties šalies teritorijoje turėtų vykti iš anksto suteikto leidimo pagrindu. Bet, kaip buvo minėta, numatyta ir išimtinė teisė pratęsti persekiojimą į kitos valstybės teritoriją tuo atveju, kai dėl atvejo skubumo nebuvo galimybės iš anksto gauti leidimo. Tačiau ne vėliau kaip valstybės sienos kirtimo momentu persekiojimą vykdančys pareigūnai privalo susisiekti su priimančiosios valstybės įgaliotomis institucijomis. Persekiojimas turi būti nutrauktas iš karto, kai to pareikalauja Sutarties šalis, kurios teritorijoje persekiojimas buvo vykdomas.

Sutarties šalis turi galimybę pasirinkti vieną iš dviejų variantų, susijusių su persekiojimo asmens sulaikymo teise: persekiojimą vykdančys pareigūnai neturi teisės sulaikyti persekiojamo asmens; jei prašymas nutraukti persekiojimą nepateiktas, o vietinės įgaliotosios institucijos negali pakankamai operatyviai pratęsti persekiojimo operaciją, persekiojantys pareigūnai gali sulaikyti persekiojamąjį asmenį iki tol, kol Sutarties šalies, kurios teritorijoje vykdomas persekiojimas ir kurios institucijos turi būti nedelsiant informuotos, pareigūnai nustatys to asmens tapatybę arba imsis priemonių asmenį suimti.

Taigi kitos valstybės pareigūnams pagal Konvencijos nuostatas priimančiosios valstybės sutikimu netgi gali būti suteikta teisė panaudoti prievartą prieš asmenį.

Konvencijoje pateikti bendri reikalavimai, kuriuos reikia įvykdyti prieš pradėdant vykdyti persekiojimą: persekiojimo vykdymą reglamentuoja Šengeno konvencija, šalies, kurios teritorijoje vykdomas persekiojimas, nacionalinė teisinė bazė ir vietinių įgaliotųjų institucijų nurodymai. Persekiojimas vykdomas koordinuojant ir kontroliuojant vietinėms institucijoms. Persekiojimą galima vykdyti tik per sausumos sienas

Apibendrinant galima teigti, jog Konvencijoje įtvirtinta tokia bendradarbiavimo forma, kuri iš pirmo žvilgsnio, tarsi pažeidžia tradicinę valstybės suverenumo teisę. Uniformuotam ir ginkluotam vienos valstybės pareigūnui suteikiama teisė (išimtiniais atvejais net ir be išankstinio leidimo) vykdyti savo tarnybinę užduotį kitos valstybės teritorijoje. Tačiau tuo pačiu numatytos išlygos, leidžiančios valstybei narei apriboti stebėjimo ir persekiojimo per sieną nuostatų taikymą.

Tai reiškia, kad vykdydamas įprastas užduotis, susijusias su viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimu, policijos pareigūnas turės atsižvelgti ir į kitų valstybių

narių interesus. O stebėjimo ir persekiojimo per sieną vykdymas reikalauja gerai išmanyti kaimyninių valstybių nacionalinę teisinę bazę, kadangi visa veikla kitos valstybės teritorijoje vyks pagal tos valstybės teisės aktais suteiktus veiklos įgaliojimus.

TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Lietuvos pasirengimas vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis įgyvendinant užsienio politiką ir siekimas užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves įtvirtintas LR Konstitucijoje 135 straipsnyje, o detalizuojamas Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme [1].

Lietuvos valstybinės saugumo politikos tikslas – užtikrinti savo piliečių saugumą ir laisvę, ginti valstybės suverenitetą ir teritorinį vientisumą. Nacionalinis saugumas turi būti suprantamas plačiąja prasme, atsižvelgiant ne tik į karinius, bet ir ekonominius, ekologinius, socialinius bei kitus aspektus. Lietuvos saugumas yra neatsiejama Europos bei globalaus saugumo dalis. Integracija į Europos ekonomines ir saugumo struktūras galima tik per aktyvų dalyvavimą tarptautinėse organizacijose. Narystė Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje (NATO) ir Europos Sąjungoje (ES) traktuojama, kaip strateginis Lietuvos tikslas [4].

Narystė NATO bei Europos Sąjungoje verčia peržiūrėti tradiciją ir išsąmoninti, kad visų valstybių saugumas yra bendras ir nedalomas į atskirus nacionalinius saugumus ir, kad šios problemos jokia valstybė nebus pajėgi išspręsti viena, tai galima padaryti tik bendromis integruotomis tarptautinėmis pastangomis.

Kiekvienai valstybei būdai, pagal kuriuos ji taiko vykdamas visus savo įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę nėra tarptautinės teisės reikalas. Tačiau gali būti atveju, kai valstybės yra susitarusios vykdyti savo įsipareigojimus tik tam tikru būdu. Ne visos valstybės nustato aiškius tarptautinės ir nacionalinės teisės santykius. Kai kuriose valstybėse yra priimta manyti, kad tarptautinė teisė sudaro vientisą teisinę sistemą, kaip šiuo metu yra Europos Sąjungos bei Šengeno erdvėje [3]. Tarptautinės teisės norma automatiškai tampa nacionalinės teisės, kurią taiko teismai bei vykdomoji valdžia, dalimi.

Asmens teisė laisvai judėti Europos Sąjungos valstybėms narėms iškelia saugumo klausimus, nes patikrinimai buvo panaikinti beveik prie visų Sąjungos vidaus sienų. Kaip atsvara tam buvo įdiegtos papildomos saugumo priemonės prie ES išorės sienų. Tai padaryta todėl, kad teise laisvai judėti Sąjungoje gali naudotis ir nusikaltėliai. Norėdamos įveikti tarptautinį nusikalstamumą, ES nacionalinės policijos ir teisminės institucijos turi bendradarbiauti. Laisvės, saugumo ir teisingumo sąvokos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios.

Laisvė didžia dalimi tampa bereikšme, jei žmonės negali gyventi saugiai, jei jų negina tokios teisinės sistemos, kuriomis jie galėtų pasitikėti.

Siekama ne sukurti „Europos tvirtovę“ [3], bet palengvinti žmonėms legalų įvažiavimą į Europos Sąjungą ir suteikt jiems teisę laisvai joje judėti. Tačiau tuo pačiu ES yra pasiryžusi įveikti žmones išnaudojančių nusikalstamų gaujų veiklą. Įvairių ES valstybių bendradarbiavimą apsunkina skirtingi konkrečių kriminalinių ar kitų veiksmų apibrėžimai. Bet tarptautiniai nusikaltimai, įskaitant terorizmą, nepaiso nacionalinių ribų. Siekdama problemą efektyviai išspręsti, Europos Sąjunga pamažu kuria bendrą baudžiamąją ir kitų sričių politiką. Ji tikisi įvesti bendrą teisinę sistemą kovai su terorizmu, aukšto lygio piliečių apsaugai ir tarptautiniam bendradarbiavimui šioje srityje gerinti.

Šengeno Konvencijoje nustatomi pagrindiniai teisėsaugos institucijų bendradarbiavimo principai. Įvedamos dvi naudos bendradarbiavimo formos – per valstybės sieną vykdomas stebėjimas ir per valstybės sausumos sieną vykdomas persekiojimas [14]. Galima teigti, kad čia yra peržengiamos tradicinės tarpžinybinio ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo ribos, nes tam tikrais, Konvencijoje reglamentuotais atvejais vienos valstybės pareigūnams suteikiama teisė vykdyti veiklą kitos valstybės teritorijoje.

Apibendrinant galima teigti, jog Šengeno Konvencijos straipsniuose įtvirtinta tokia bendradarbiavimo forma, kuri iš pirmo žvilgsnio, tarsi pažeidžia tradicinę valstybės suverenumo teisę. Uniformuotam ir ginkluotam vienos valstybės pareigūnui suteikiama teisė (išimtiniais atvejais net ir be išankstinio leidimo) vykdyti savo tarnybinę užduotį kitos valstybės teritorijoje. Tačiau tuo pačiu Konvencijoje numatytos išlygos, leidžiančios valstybei narei apriboti stebėjimo ir persekiojimo per sieną nuostatų taikymą.

Tai reiškia, kad vykdydamas įprastas užduotis, susijusias su viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimu, pareigūnas turės atsižvelgti ir į kitų valstybių narių interesus. O stebėjimo ir persekiojimo per sieną vykdymas reikalaus gerai išmanyti kaimyninių valstybių nacionalinę teisinę bazę, kadangi visa veikla kitos valstybės teritorijoje vyks pagal tos valstybės teisės aktais suteiktus veiklos įgaliojimus.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33–1014
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas // Valstybės žinios .
3. Dr.E.Vareikis, dr.G.Vitkus ir kt. „Skaitiniai apie nacionalinį ir tarptautinį saugumą“, V.2000

4. Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr.2 – 16 (*su tolimesniais pakeitimais*).
5. B. Buzan. Žmonės Valstybės ir Baimė. – V., Eugrimas, 1997, p.469
6. http://europa.eu.int/eur-lex/lex/lt/treaties/treaties_founding.htm; [prisijungimo laikas 2006-05-08],
7. http://europa.eu.int/scadplus/treaties/singleact_en.htm; [prisijungimo laikas 2006-05-08],
8. http://europa.eu.int/scadplus/treaties/maastricht_en.htm; [prisijungimo laikas 2006-05-08],
9. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s50000.htm>; [prisijungimo laikas 2006-05-08],
10. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1970 m. Deklaracija Dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių valstybių draugiškus santykius ir bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją.
11. Helsinkio pasitarimo 1975 m. Dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje, baigiamasis aktas.
12. C.de Rover “Tarnauti ir ginti”: Žmogaus teisių ir humanitarinės teisės teorija policijos ir saugumo pajėgoms.- Tarptautinis raudonojo kryžiaus komitetas, 2001.
13. T.Hobbes. Leviatanas.– Vilnius: Pradai, 1999.
14. The Schengen acquis and its integration into the Union // <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/l33020.htm>; [prisijungimo laikas 2006-04-27].

THE IMPACT OF INTEGRATION PROCESSES ON PUBLIC SECURITY

Danguolė Seniutienė

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The main goal of Lithuanian internal and foreign policy is to consolidate Lithuanian national security. The basic parts of national security are: human rights; safety of individual liberty; national values; state independence; Constitution (the highest law of the state); conditions of free development of the state; territorial unity; environmental and cultural heritage based on laws or other acts that our Republic has ratified or acceded.

Lithuania pursues the policy of national security based on the 3rd constitutional art. which states that no one can limit national sovereignty or assume rights.

The stated policy is regulated by some more constitutional articles of the Republic (1st art., 8th art., 94th art., 139th art., etc) as well as by regulations of the constitutional act (June 8, 1992).

National security should be treated in different aspects such as social, economical, ecological not only military. The security of our Republic is inseparable part of the security of all Europe and the whole world in general. Integration into European economical or security structures is possible only through active participation in international organizations.

Membership in North Atlantic treaty organization (NATO) and European organization (EU) is treated as strategic goal of Lithuanian Republic. It means that doing one's ordinary duties concerning public order and security of the society an official must take into consideration interests of other member states, should know national juridical basis of neighbor states for an activity in the territory of some state will be performed according to the laws and acts of that state.

Keywords: *National Security, Public Security, Co-operation of Law Enforcement Institutions.*